

פברואר 2020

## סיפוח בקעת הירדן – שאלות ותשובות

### האם הבקעה היא חלק אינטגרלי מהשטחים הכבושים?

**בהחלט כן.** בקעת הירדן היא שטח כבוש שהוא חלק מהגדה המערבית. היא מהווה כ-30% משטחי הגדה, וחלק ניכר משטח C.

למרות זאת, בעיני חלק ניכר מהציבור היהודי בישראל, הבקעה אינה חלק מהשטחים הכבושים. מסקר שנערך לפני מספר שנים עולה, כי רוב ניכר מהציבור הישראלי מחזיק בעמדות מוטעות בנוגע למצב המדיני והדמוגרפי בבקעת הירדן: רוב המשתתפים בסקר לא ידעו, למשל, כי בקעת הירדן היא שטח כבוש שאינו נמצא בריבונות ישראלית. רוב המשתתפים בסקר אף חשבו כי בבקעת הירדן יש רוב של אוכלוסייה יהודית על פני אוכלוסייה פלסטינית, כשבפועל ההיפך הוא הנכון. עוד מגלה הסקר כי רב הישראלים כמעט שאינם מבקרים בבקעה.

### האם חיים בבקעה מתנחלים? האם חיים בה פלסטינים?

בבקעה חיים כ-65,000 פלסטינים (נתוני 2016, אתר בצלם). הם מתגוררים במקום עוד מלפני קום המדינה, ומאז 1967 חיים תחת כיבוש ששולט בכל נדבך בחייהם. בין השאר סובלת אוכלוסייה זאת מפרקטיקות שמטרתן להכביד על ניהול חיים תקינים והבטחת ההמשכיות הטבעית שלה שם, ובהן: גירוש מהבתים כדי לאפשר אימונים צבאיים על אדמותיהם; הריסות בתים; וצמצום אזורי המרעה של הרועים הבדווים בשל הקמת מאחזים שאליהם נלווים, כדרך שגרה, צווי סגירה צבאיים. עוד סובלת אוכלוסייה זאת ממחסור בתכנון ובתשתיות בסיסיות, לרבות היתרי בנייה וחיבור או נגישות למקורות מים.

בבקעה מתגוררים כ-11,000 מתנחלים. התנחלויות קיבוצי הבקעה הוקמו על ידי התנועה הקיבוצית, והם חלק מהממסד המפא"ניקי הישן. בשנים האחרונות קמו בבקעה גם מאחזי בודדים, שהביאו עמם את אסטרטגיות ההשתלטות על אדמות שמאפיינות את ההתנחלות בשטחים.

### מהם השלטון והחוק שחלים באזור הבקעה?

הבקעה, בהיותה חלק מהשטחים הכבושים, נתונה למשטר צבאי של כיבוש. זהו משטר שבו המפקד הצבאי, אלוף פיקוד מרכז, הוא הסמכות העליונה. החוקים החלים בשטחים מורכבים מהחוקים שחלו בהם לפני הכיבוש, בתוספת שינויים שהכניסה בהם ישראל במשך השנים באמצעות צווים של המפקד הצבאי, ואשר אמורים להיות כפופים לדיני הכיבוש.

דיני הכיבוש הם חלק מהמשפט ההומניטרי הבינלאומי העוסק בזכויות אדם בעת לחימה וסכסוך. הם נועדו להבטיח מצד אחד את קיומו של המשטר הצבאי הזמני, שאמון על החוק והסדר בשטח הכבוש; ומצד שני, את ההגנה על זכויות התושבים המקומיים הפלסטינים, המכונים "תושבים מוגנים".

כמו כן, בהתאם לקביעת בית המשפט הבינלאומי לצדק, בשטחים חל גם המשפט הבינלאומי לזכויות האדם, שמתייחס לזכויות האדם של כל בני האדם, לאו דווקא בעת לחימה או כיבוש. לפי המשפט הבינלאומי למדינת ישראל יש חובה מיוחדת כלפי התושבים המקומיים בשטח הכבוש, והיא נושאת באחריות מיוחדת לספק להם הגנות, בין היתר, על חייהם, רכושם, כבודם, אורחות חייהם, אמונתם וזכויותיהם המשפחתיות.

### **מה קורה בפועל?**

מלכתחילה ישראל לא הכירה בשטחים ככבושים, לרבות הבקעה, וכך התנערה מלקיים את ההוראות של דיני הכיבוש. בהמשך ישראל הודיעה כי, לפנים משורת הדין, היא תקיים את "הוראותיה ההומניטריות" של אמנת ג'נבה הרביעית, העוסקת בהגנה על אזרחים. במהלך השנים, משטר הכיבוש בשטחים התאפיין בסטייה הולכת ומתרחבת מהדין הבינלאומי, מדיני הכיבוש ומההגנות על התושבים הפלסטינים. כך למשל, ישראל הקימה התנחלויות ויישבה אזרחים שלה בשטח הכבוש, דבר שאסור על פי הדין ההומניטרי הבינלאומי.

התהליך המשמעותי ביותר שהתרחש במהלך השנים הוא סיפוח זוחל של השטחים, באמצעות החלת הדין הישראלי על ההתנחלויות ותושביהן – כך שמבחינה מעשית מדובר בסיפוח דה-פקטו של **השטחים**. סיפוח זה יוצר שתי מערכות חוק נפרדות, מפלות ושונות לשתיהן האוכלוסיות החיות באותו שטח, על בסיס אתני-לאומי: יותר ויותר הגנות וזכויות לאוכלוסייה היהודית/ישראלית בשטחים, ובמקביל, הסרה של הגנות בינלאומיות מהאוכלוסייה הפלסטינית, וקיבוע של הסדרים ודינים מפלים. תהליך הסיפוח הזוחל מתבצע בשלל אמצעים, שכל אחד מהם משמעותי כשלעצמו, ושביחד הופכים את הסיפוח לעובדה ברורה ובעלת השלכות דרמטיות על זכויות האדם של הצדדים ועל המציאות הפוליטית באזור.

מעבר להקמת מפעל ההתנחלויות ולהחלת הדין הישראלי על התושבים היהודים החיים בהן, פועלת ישראל, כאמור לעיל, לסילוק תושבים פלסטינים משטחי C, בין היתר באמצעות היעדר תכנון ומניעת נגישות למים ולשטחים חקלאיים – פרקטיקות שמאפיינות מאוד את אזור הבקעה. עוד היא פועלת למחיקת הקו הירוק על ידי קידום מיזמים המבטלים את ההפרדה בין ישראל לבין השטחים הכבושים, לרבות תשתיות תחבורה, הקמת אוניברסיטה והכפפתה למועצה להשכלה גבוהה, ועוד.

### **מה חדש כעת במדיניות הכיבוש בבקעה?**

בשנים האחרונות הועמקה השיטה של סיפוח דה-פקטו, ועימה הפגיעה בזכויות האדם של הפלסטינים בשלל אמצעים, לרבות חקיקה ישירה של הכנסת על השטחים הכבושים. לאחרונה, בין אם כחלק מקמפיין בחירות ובין אם בתכנית טראמפ, מבקשת הממשלה לקדם סיפוח פורמלי של השטחים, או לכל הפחות של ההתנחלויות – כלומר להחיל עליהם את הריבונות הישראלית ואת החוק הישראלי במלואם. הבקעה הפכה ליעד הראשון לביצוע הסיפוח, אולי בגלל התפיסות המוטעות כלפיה, שישראל שקדה להשריש בתודעת הציבור, ואולי בגלל האינטרס לכתר את השטחים מכל עבר בריבונות ישראלית.

## מה יכולות להיות השלכות הסיפוח על זכויות האדם?

לסיפוח, אם יתבצע, יהיו השלכות דרמטיות על זכויות האדם של הפלסטינים בבקעה.

- סיפוח הבקעה יהפוך את הכיבוש, שעל פי המשפט הבינלאומי ההומניטרי אמור להיות מצב זמני, למצב של קבע.
- משמעות הסיפוח היא שהכנסת, הממשלה והממשל האמריקאי, שאף לא אחת מהן מייצגת את התושבים הפלסטינים, שמות את עצמן בנעלי הריבון והמחוקק בשטחים, ובנוסף מכריזות כי מדובר בריבונות קבועה.
- סיפוח יחיל על הבקעה את החוק הישראלי במלואו, בלי כל מחויבות לכבד את החוק שהיה קיים לפני הכיבוש, ותוך התעלמות מהמגבלות שקובע הדין ההומניטרי הבינלאומי.
- סיפוח משמעותו שהאינטרסים הלאומיים-טריטוריאליים הישראליים – ביטחון המתנחלים והרחבת ההתנחלויות – הם שיעצבו את המדיניות בבקעה, ואילו חובות המפקד הצבאי על פי המשפט הבינלאומי לשמור על האינטרסים והזכויות של האוכלוסייה הפלסטינית יידחקו הצידה, עוד יותר מאשר במצב הקיים היום.
- סיפוח יבסס ויעמיק את המציאות של שתי מערכות חוק וייצור באופן רשמי משטר של אפרטהייד, כך שבאותו שטח עצמו יפעלו שתי מערכות חוק שונות לחלוטין. החלת החוק הישראלי על השטחים תשייך את ההתנחלויות וכל שטח נוסף שיסופח למדינת ישראל הריבונית ותבטיח את מלוא הזכויות לתושבים היהודים בשטחים. מאידך, משטר הכיבוש הצבאי ימשיך לחול על האוכלוסייה הפלסטינית שתושאר מחוץ לשטחים המסופחים, כאילו דבר לא השתנה.
- קיימת אופציה, שהשטחים (או חלקם) יסופחו ביחד עם תושביהם הפלסטינים, בדומה למה שנעשה בירושלים המזרחית, או גרוע מכך, שיוענקו לפלסטינים החיים בהם היתרים צבאיים זמניים. מצב זה יביא לבידול השטח שיסופח מהגדה המערבית, יפגע במרקם החיים של התושבים וייצור לכשעצמו קשיים בהקשר של הגנה על זכויות אדם של התושבים הפלסטינים המסופחים, לרבות הפגיעה בזכות להגדרה עצמית וחופש התנועה בארצם.

## מה הבעיה עם סיפוח הבקעה כפי שהוצע במתווה טראמפ?

לכאורה, סיפוח בהסכמת הצדדים כחלק מהסדר שלום, תוך שמירה על זכויות האדם של כל מי שחי במקום, אמור להיות לגיטימי. אלא שבמקרה זה מדובר בהצעה חד צדדית לספח שטחים פלסטיניים כבושים בגדה המערבית, באישור הממשל האמריקאי, ולא במסגרת הסדר שמוסכם על ישראל והפלסטינים. ישראל וארצות הברית אינן רשאיות להחליט על דעת עצמן, באופן חד צדדי, על הפרה של הדין הבינלאומי ושל זכויות האדם. הן אינן רשאיות להחליט לבד על סיפוח שטחים. הן אינן יכולות לשנות את מעמדם של שטחים שונים מבלי להתייחס כלל למעמדם של הפלסטינים המתגוררים בהם ולעובדה שהם עלולים להיות מנותקים ממולדתם. ההצעה מחזקת את קיומן של שתי מערכות חוק נפרדות בגדה המערבית, והופכת באופן רשמי את המשטר הקיים למשטר אפרטהייד.